

АНАЛІЗ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ЧУТОК

ПРОЕКТ ІСС-УКРАЇНА «БОРОТЬБА З ЧУТКАМИ»

У рамках реалізації проєкту «Боротьба з чутками» за підтримки Програми «Інтеркультурні Міста» (ІСС) Ради Європи (РЄ), за методикою експерта з ІСС політики РЄ Др. Ксенії Рубікондо й у співпраці з Центром соціологічних досліджень Мелітопольського державного педагогічного університету, з 11 червня по 2 липня 2021 року, проводилося опитування жителів учасників Української Мережі Інтеркультурних Міст (ІСС-Україна) - Вінниця, Луцьк, Мелітополь, Павлоград, Одеса, Суми – з ціллю класифікації існуючих чуток та упереджень, що стосуються культурного різноманіття.

Вікові характеристики респондентів: 16-22 роки (9,8%), 23-29 роки (8,9%), 30-39 роки (31,7%), 40-49 років (27,6%), 50-59 років (15,4%), 60 років і старше (6,5%).

За сферою діяльності: працівники освіти - 24%, державні службовці - 21%, студенти - 17%, керівники підприємств/організацій/структурних підрозділів - 14%, громадських організацій - 7%, представники малого бізнесу - 7%, представники релігійних конфесій – 5%, вимушено переселені особи – 5%, представники етнічних спільнот - 4%, медичні працівники – 2%, мігранти – 1%.

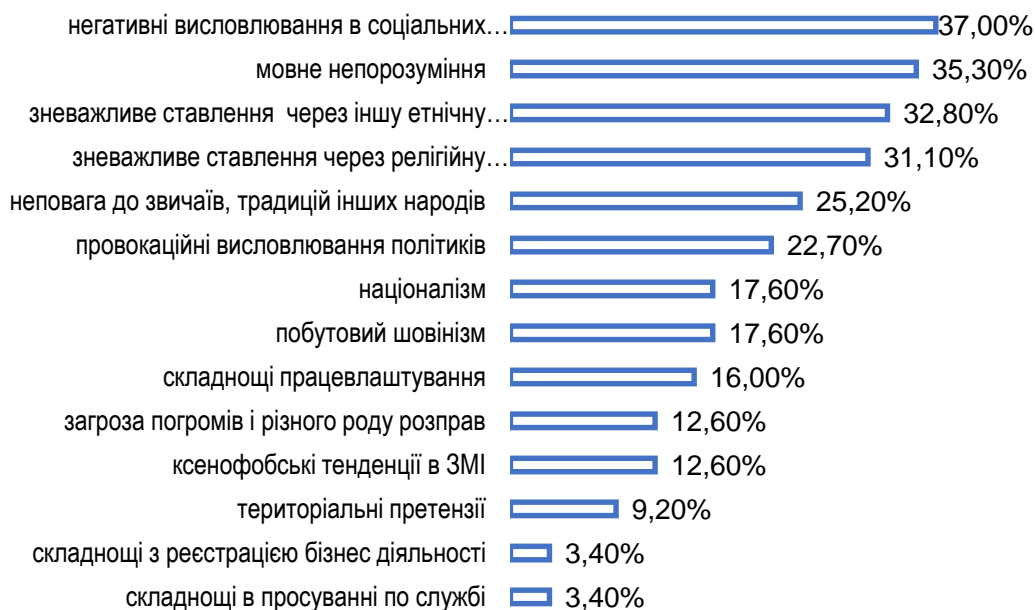
Посилення інтеркультурної взаємодії етносів – прикметна ознака сучасної доби. Проте не слід забувати, що ця тенденція за різних соціальних умов може проявлятися по-різному: стати яскравим проявом однієї з об'єктивних закономірностей – зближення етнічних культур або, навпаки, джерелом загострення етнокультурних суперечностей.

У ході опитування респонденти підтвердили наявність питань, пов'язаних з культурним різноманіттям чи спільним проживанням різних етносів та національних спільнот у містах. Серед п'яти найважливіших виділено наступні:

1. «негативні висловлювання в соціальних мережах» (підтримано 37% респондентів)
2. «мовне непорозуміння» - 35%,
3. «зневажливе ставлення через іншу етнічну приналежність» - 33%;
4. «релігійну приналежність» - 31%,
5. «неповагу до звичаїв, традицій інших народів» - 25%,
6. «провокаційні висловлювання політиків» - 23%
7. «побутовий шовінізм» - 18%, «націоналізм» - 18%, «складнощі з працевлаштуванням» - 16%
8. «ксенофобські тенденції в ЗМІ» - 13%,
9. «загрозу погромів і різного роду розправ» - 13%
10. «територіальні претензії» - 9%
11. «складнощі в просуванні по службі» - 3%,
12. «з рестрацією бізнес діяльності» - 3%.

Серед основних питань, «пов'язаних з культурним різноманіттям чи спільним проживанням різних етносів, національних спільнот» в інтеркультурних містах, є проблеми «зневажливого ставлення через іншу етнічну приналежність» (33%) та «релігійну приналежність» (31%), тому містам слід звернути увагу на посилення просвітницької роботи з громадами (спільні круглі столи етноспільнот, представників різних конфесій, вимушено переселених осіб зі співробітниками департаментів міськвиконкомів); теле/радіопередачі, рубрики в соціальних мережах, статті у пресі; звернення до правоохоронних органів.

Які, на Ваш погляд, основні питання, пов'язані з культурним різноманіттям чи спільним проживанням різних етносів, національних спільнот у Вашому місті?

У ході опитування було виявлено, що лише 18% респондентів погодилися, що ці питання не пов'язані з конкретними групами людей, більша ж половина опитаних (51%) не визначилися з відповіддю, а на думку 30% ці питання напряду пов'язані з конкретними групами.

На підтвердження своєї думки, вони наводять наступні приклади висловлювань:

1. *«Роми злодії та нероби», «Роми обманюють та жебракують», «Людей ромської національності, кавказьких народів, часто вважають неучами», «Ромів негативно висвітлюють у ЗМІ, часто зневажливо ставляться у навчальних закладах»;*

2. *«Українська мова – то для холопів», «Націоналісти - це ультраправі, хочуть підірвати Верховну раду і вбити Президента»;*

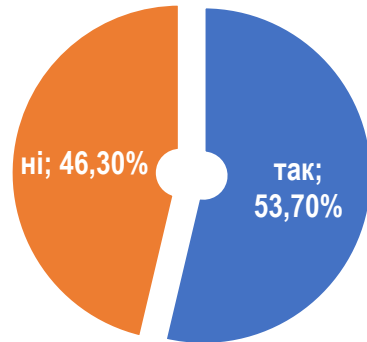
3. *«На посади беруть євреїв, політикою керують євреї»;*

4. *«ВПО повертайтеся туди, звідки ви приїхали і не займайте місця. Їхали б до себе та розвивали б свій Донбас», «Ой який/яка молодець, хоч і переселенець».*

Оскільки визначені респондентами приклади, пов'язані з багатьма аспектами повсякденного життя та можуть зачіпати багато сфер життя людей, за якими вони можуть піддаватися дискримінації, включаючи етнічну приналежність, релігію, стать, вік, соціальний статус тощо, тому важливо було дізнатися які основні питання, пов'язані з культурним різноманіттям чи спільним проживанням різних етносів у місті можуть спонукати до недружелюбного ставлення стосовно представників інших культур та бути причиною різного роду чуток.

На питання «Чи ходять у Вашому місті чутки про мігрантів, біженців, етноси, національні спільноти або інші групи?» **більша** половина (54%) жителів міст відповіли, що такі чутки трапляються і 73% з них вказали, що здебільшого ці чутки носять негативний характер, а решта вказала на позитивний характер чуток.

Чи ходять у вашому місті чутки про мігрантів, біженців, етноси, національні спільноти або інші групи?

Переважно ці чутки пов'язані з

1. «соціальними питаннями», на що вказали 37% респондентів,
2. «мовними здібностями» - 32%,
3. «релігією» - 30%,
4. «певними особистими характеристиками» - 30%,
5. «питаннями безпеки» - 24%,
6. «працевлаштуванням» - 20%,
7. «політичними тенденціями» - 20%,
8. «гендером» («ролями» жінок чи чоловіків) - 20%,
9. «соціальними послугами» - 17%,
10. «питаннями ідентичності» - 15%,
11. «рівнем інтеграції певних груп/осіб» - 11%
12. «місцевими цінностями» - 9%,
13. «економікою» - 8%,
14. «законодавством» - 6%,
15. «питаннями іміджу міста» - 6%,
16. «освітою» - 5%,
17. «бізнесом» - 4%,
18. «використанням громадського простору» - 4%,
19. «системою охорони здоров'я» - 1%.

Якщо так, чи пов'язані ці чутки з?

Цікаво, що найбільша частина респондентів вважають, що ці чутки є «перебільшенням» (46%), 30% вважають, що чутки - це «спотворення реальності», 17% стверджують, що вони хибні. Лише 8% респондентів вважають ці чутки правдивими.

Яка ваша думка про ці чутки?

Жителі міст, які вважають ці чутки перебільшенням, спотворенням реальності, чи неправдою, підтверджуючи свою думку, наводять аргументи, які переважно пов'язані з відсутністю повної інформації, її неповним розумінням, чи «перекручуванням», або ж з низьким рівнем критичного мислення

Ось декілька цитат:

1. *«Люди, що такі чутки поширюють, не розуміються на тому, про що вони говорять, і, зазвичай, не намагаються зрозуміти. Адже підхопити просто «чорне» чи «біле» судження простіше, ніж осягнути щось і сформувати власну думку. До того ж у спотвореній реальності простіше заховати власні недоліки, переносячи відповідальність на когось іншого».*

2. *«Чутки - це здебільшого інформація, вирвана з контексту і перебільшена»*
3. *«Все відбувається від незнання культури іншого»*
4. *«Чутки базуються на одиничних негативних прикладах, а негативна інформація поширюється пресою більше, ніж хороші новини та справи»*
5. *«Чутки поширюють особи, які не володіють ситуацією і не мають повноти знань»*
6. *«Посилаючись на існуючі стереотипи, носії чуток не намагаються розібратися в суті справи», «Це стереотипи без реального особистого досвіду спілкування з цими людьми»*
7. *«Це стереотипні думки, враження. Абсолютно все залежить від конкретної людини та її вчинків, а не від її національності та релігії.»*
8. *«Це політична маніпуляція».*

Респонденти ці чутки обґрунтовують наступним чином: *«Чутки ширяться на емоційному рівні, на моє переконання. Тобто, якщо висловлена чутка зачіпає нас за живе, або цікаво звучить з якоїсь причини, ми захочемо нею поділитись. Хтось сказав, від когось почули, але у першопричинах зазвичай розбиратись нелегко і займає більше часу, ніж висловлення необґрунтованого судження».*

Отримані оціночні судження щодо чуток про представників певної етнічної групи, соціального прошарку або релігійної конфесії в узагальненому вигляді вказують на певні закономірності, а саме: етно-стереотипи на українських теренах більш поширені традиційно ніж соціальні і конфесійні стереотипи в силу, насамперед, множини побутових підстав виникнення і проблем культурного рівня учасників повсякденного міжкультурного діалогу. Рівень небезпеки змісту чуток не завжди визначається рівнем її поширеності.

Респонденти переконані, що спростовуються чутки конкретними фактами. Деякі з них намагаються спростувати чутки, запитуючи у людей: *«Звідки ви взяли цю інформацію? Ви впевнені у ваших переконаннях?»*

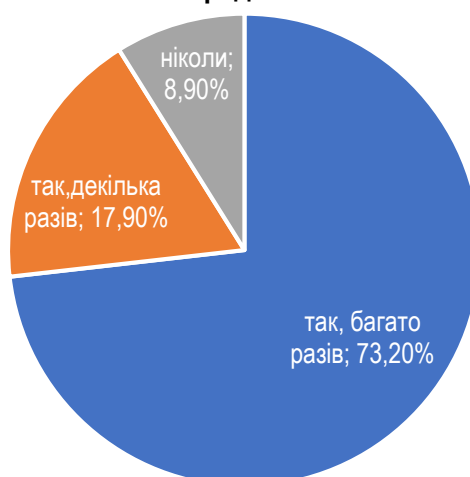
Респонденти, котрі вважають ці чутки правдою, наводять факти (відео, фото і аудіоматеріали, приклади з життя постраждалих від людей інших національностей, «публікації в ЗМІ це доводять») та приклади з власного досвіду: *«Я живу поруч з такими...» «Часто Роми незаконним шляхом добувають гроші у місцевих жителів та проживають у громадських парках, що створює антисанітарію та дискомфорт», «Якщо продовжити тему Ромів, то деякі з них дійсно ведуть асоціальний спосіб життя. Але не всі», «У нашому місті, здебільшого, люди ромської національності дозволяють собі обманювати людей, красти особисті речі чи товари на ринку, нападати на інших великою компанією. Також представники народів Кавказу можуть проявляти подібну розбійну поведінку».*

Характер і інтенсивність протидії чуткам з боку свідомих громадян пов'язані не стільки з рівнем розповсюдженості чуток або її потенційною суспільною небезпекою, як з конкретними соціальними обставинами виникнення і залежить насамперед від персоніфікованої актуальності її наслідків для респондентів.

Оскільки одним із завдань дослідження була класифікація чуток за рейтингом повторюваності згадувань, то, згідно результатів як фокус групових дискусій так і анкетного опитування в усіх інтеркультурних містах, оціночні судження про інші народи, представників певної чужої етнічної групи чи релігійної конфесії в узагальненому вигляді показали, що **перше місце в рейтингу займають чутки про ромів**. Одним із найпоширеніших негативних стереотипів щодо ромів - «роми – крадії».

Більшість представників ромського етносу необґрунтовано потерпають від його поширення, до якого, на жаль, причетні майже всі вікові і етнічні групи. Підтвердженням цього є результати опитування, згідно якого 73% респондентів чули цей вислів «багато разів», 18% - «декілька разів», 9% - «ніколи».

У вашому місті, чи чули Ви вислови про те, що роми - крадії?

Поширювачами цього вислову, на думку 66% респондентів, є «корінні жителі», 48% - «представники різних статей», 29 % - «представники вікових груп» (19 років і старше)», 25% - «національні чи етнічні спільноти», 22% - ЗМІ, 5% - «політики», 1% - «представники певних професій».

Якщо так, які групи чи особи переважно були носіями цих висловів?

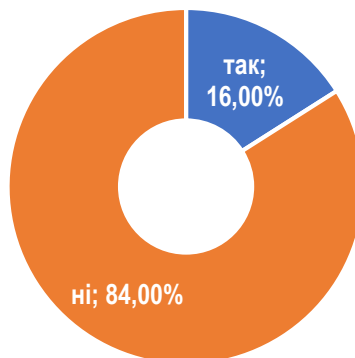
Найчастіше почути цей вислів-чутку, на думку 62% респондентів, можна у «громадському просторі», 56% - на «вулиці», 49% - у «громадському транспорті», 40% - на «ринку», 34% - у «магазині», 26% - у «колі друзів», 22% - «робочому середовищі/організації», 15% - «школі», 9% - «певних районах міста», 7% - «адміністративному просторі».

В яких сферах життя чи діяльності можна найчастіше почути цей вислів-чутку?

Намагалися оскаржити подібні вислови лише 16% респондентів, використовуючи наступні аргументи: «Є гарні та погані люди. А приналежність до будь-якої групи не має значення», «Люди бувають різні, всіх рівняти не можемо», «Представники всіх груп населення можуть бути кradяями», «Серед ромів дуже багато талановитих та порядних людей, а кradії бувають у всіх націях. У кradіїв немає національності».

Чи Ви коли-небудь намагалися оскаржити подібні вислови?

Із тих респондентів, які оскаржували цей вислів, 56% не знають чи був він впливовим, 22% - впевнені, що «так», 22% - ні.

Полярні позиції рівня обізнаності щодо чутки (більше 90%) і готовності її заперечити (16%) виявили як певну індіферентність більшості респондентів до цієї чутки (звичку), так і найслабшу аргументацію у протидії (найчастіше – побажання уникати узагальнень), що виказує явно недостатню підготовку до протидії, з огляду на відверто звинувачувальний і дискримінаційний зміст вислову. Разом з тим, очевидно, що вплив цієї чутки в певній ситуації (зокрема в дитячому середовищі) може спричинитись до значних довготривалих моральних і фізичних негативних наслідків для їх об'єктів.

Другу позицією згідно з рейтингом займає чутка, що «українці - дешева західноєвропейська робоча сила». Це підтвердили 87% респондентів.

Дійсно, в аналітичних статтях чи новинних стрічках на тему зайнятості, буття українців за кордоном дуже часто наводиться це твердження, тому його розповсюдження стає дедалі ширшим. Воно стало побутовим негативним мемом у багатьох соціальних прошарках. Отож, за висновками даного дослідження, ця чутка може мати певне підґрунтя для виникнення комплексу неповноцінності та приниження.

Переважно носіями цього вислову є «корінні жителі», на що вказали 48% респондентів, «представники різних статей» - 41%, «представники вікових груп (переважно 36-60 років)» - 20%, «ЗМІ» - 20%, «політики» - 18%, «представники національних чи етнічних спільнот» - 4%, «певних професій» - 1%.

Найчастіше почути цей вислів-чутку можна у «громадському просторі», на що вказали 53% респондентів, на «вулиці» - 46%, у «громадському транспорті» - 39%, на «ринку» - 27%, у «робочому середовищі / організації» - 19%, у «магазині» - 18%, у «колі друзів» - 18%, у «школі» - 7%, в «адміністративному просторі» - 6%, у «певних районах міста» - 5%.

Чутка про «українців, як дешеву робочу силу» змусила до реагування 41% (з 87% тих, хто знає про неї), що вказує на неабияке соціальне і моральне підґрунтя змісту цього вислову для більшості українців, використовуючи такі аргументи: «А ті, що працюють в Україні за копійки не є дешевою робочою силою?», «Єдиний існуючий на мій погляд аргумент, що все залежить від конкретної людини та її вчинків, а не від національності чи релігії», «Кожна людина має право самостійно обирати свій життєвий шлях, незалежно від раси, гендерної приналежності або релігії. Люди рівні і різняться тільки моральними якостями і життєвими принципами», «Люди працюють в Європі все ж таки за більшу заробітну плату, ніж в Україні і йдуть, в першу чергу, заради допомоги родинам», «Наводила приклади українців, що успішно влаштувались за кордоном та мають заробітну плату на рівні корінних громадян», «Наші цінуються», «Робота за кордоном для багатьох українців - це можливість поліпшити своє економічне становище», «Хороші спеціалісти гарно заробляють за кордоном». Однак, з тих респондентів, які намагалися оскаржити вислів, що «українці – дешева робоча сила», лише менша половина (31%) впевнені, що їхні аргументи були впливовими.

Оскільки рівень громадської позиції українців у оскарженні цієї чутки, безпосередньо пов'язаний з рівнем особистої причетності учасників опитування до соціально важливого її контексту, така активність цілком передбачувана. Значну роль у «популяризації» вказаного вислову належить соціальним мережам та регіональним ЗМІ. Ознаки зневажливого ставлення до нації, присутні в цій чутці, насамперед є наслідком актуальних і невирішених для України таких соціальних питань, як питань економічної безпеки, працевлаштування, політичних тенденцій тощо. Тому подолання негативного впливу цього вислову прямо залежить від підвищення самооцінки громадян передусім усвідомленням свого потенціалу і активності. Стратегічні спрямування зусиль на подолання наслідків даної чутки полягають у забезпеченні високоякісної конкурентно спроможної освіти, зваженому ставленні ЗМІ до подачі інформації.

Третю позицію згідно з рейтингом займає чутка - «євреї корисливі». На це вказали 85% респондентів.

Переважно носіями цього вислову, на думку 38% опитуваних, є «корінні жителі» міста, 28% - «представники різних статей» (при чому чоловіки більше поширюють, ніж жінки), 19% - «вікові групи» (в основному 36 років і старше); 15% - «національні чи етнічні спільноти», 8% - ЗМІ, 4,9% - «політики», 1% - «представники певних професій».

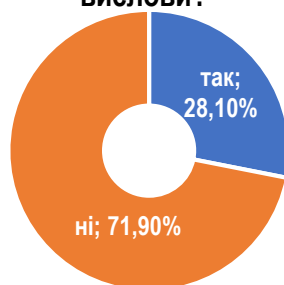

На думку 53% респондентів, найчастіше почути цей вислів-чутку можна у «громадському просторі», 45% - на «вулиці», 32%, - у «громадському транспорті», 23% - на «ринку», 21% - у «робочому середовищі/організації», 20% - у «колі друзів», 17% - у «магазині», 5% - в «адміністративному просторі», 4% - у «школі», 4% - у «певних районах міста».

З тих респондентів, які чули цей вислів, 72% ніколи «не намагалися» його оскаржити. Ті ж 28%, які «намагалися» це зробити, використовували такі аргументи: «Всі люди рівні, і все залежить від конкретної людини», «Вони розумні і прагматичні», «Євреї дуже чудова і розумна нація, вони є гордістю міста», «У всіх національностях – є різні люди», «Риса характеру не залежить від національності. Це стереотип і так можна говорити про окремих індивідів, але не етнос загалом».

Чи Ви коли-небудь намагалися оскаржити подібні вислови?

Серед тих респондентів, хто оскаржував цей вислів, 52% не знають чи був їх аргумент впливовим, 27% - впевнені, що «так», а 21% - «ні».

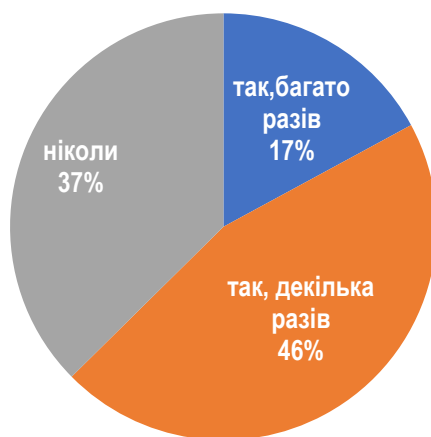
Вочевидь, що стратегії подолання негативного підтексту цього вислову в подальшому визначатимуться тенденціями формування в українському соціокультурному просторі психології приватного власника – ощадливого і далекоглядного господаря, громадянина вільної держави і творця своєї нової історії, характером і темпами розвитку малого бізнесу в Україні. Для підтримання цієї тенденції необхідна подальша конструктивна і виважена подача матеріалів про історію єврейського народу, значну роль єврейської общини в соціальному і економічному житті України та регіону у ЗМІ.

Четверту позицію згідно з рейтингом займає чутка, що внутрішньо переміщені особи не хочуть працювати («живуть за рахунок державної допомоги»). Це досить розповсюджений негативний стереотип у місцях переважного проживання великої кількості новоприбулих.

Частково виникненням такої чутки є те, що заможні вимушені переселенці перших хвиль, мали достатньо коштів, щоб не поспішати зі працевлаштуванням і остаточним вибором місця подальшого постійного мешкання. Однак, найчастіше цей вислів пов'язаний зі значними проблемами працевлаштування за фахом в умовах високих регіональних показників безробіття.

Підтвердженням цього є результати опитування, які свідчать що 64 % респондентів чули цей вислів у своєму місті.

У вашому місті, чи чули ви вислови про те, що внутрішньо переміщені особи не хочуть працювати (живуть за рахунок державної допомоги)?

Переважно поширювачами такого вислову, на думку 69%, респондентів, є «корінні жителі», 40% - «представники різних статей», 23% - ЗМІ, 20% - «політики», 14% - «представники вікових груп» (в основному 36-60 років), 9% - «національних чи етнічних спільнот», 1% - «певних професій».

Якщо так, які групи чи особи переважно були носіями цих висловів?

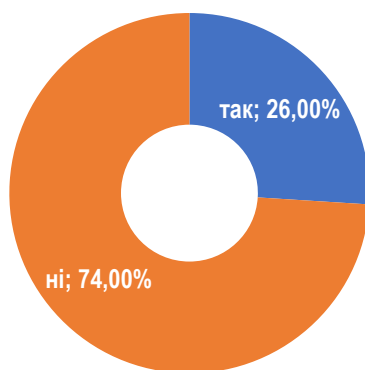
Найчастіше почути цей вислів-чутку можна, на думку 52% респондентів, у «громадському просторі», 46% - на «вулиці», 30% - у «громадському транспорті», 22% - на «ринку», 22% - у «робочому середовищі/організації», 17% - у «магазині», 13% - в «адміністративному просторі», 12% - у «колі друзів», 8% - у «школі», 3% - у «певних районах міста».

В яких сферах життя чи діяльності можна найчастіше почути цей вислів-чутку?

Серед тих респондентів, які чули цей вислів, лише 26% намагалися його оскаржити, використовуючи такі аргументи: «Важко опинитись на їхньому боці», «Вони ж такі жителі міста, як і ми», «На державну допомогу такого розміру не дуже проживеш», «Наводила приклади внутрішньо переміщених людей які працюють. Просила навести конкретні приклади їх висловлення, що б розуміти чи не оманлива їх думка», «Практично всі переселенці, працездатні за віком, намагаються влаштуватися на роботу», «Наводила приклади вже працюючих, інтегрованих в життя громади, радила звернутися до джерел статистики, але загалом докладаю максимум зусиль, щоб не сприймати ці нападки близько до серця. Власне психічне здоров'я мені важливіше за думку пересічних людей».

Чи Ви коли-небудь намагалися оскаржити подібні вислови?

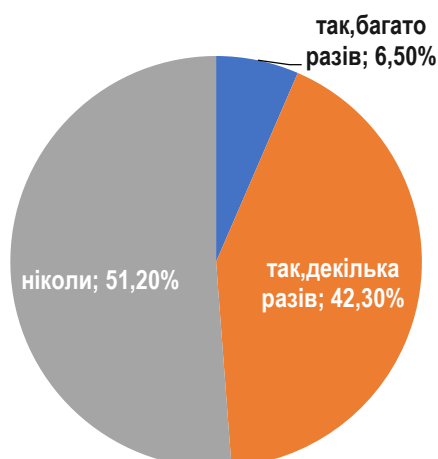

У ході опитування було виявлено, що із тих 55% респондентів, хто оскаржував цей вислів, лише 16% вважають, що він був впливовим. Низький відсоток впевненості у впливовості своїх аргументів на опонентів серед тих, хто готовий захищати переселенців від несправедливих звинувачень, засвідчує вагу і невідкладність потреби якомога ширшого інформування мешканців приймаючих регіонів про масштаби і глибину соціальних і психологічних проблем цієї верстви громадян, поетапної, довготривалої роботи з адаптацією нових мешканців регіону.

П'яту позицію згідно з рейтингом займає чутка, що «мусульмани – терористи і треба триматися від них подалі». Цей вислів має історичне коріння у світовому інформаційному просторі і є актуальним для сьогодення у зв'язку з підвищенням рівня тероризму у світі. Це збільшує можливість некритичного ставлення українців як до світових, так і до вітчизняних новин і може розглядатись як латентне джерело виникнення міжетнічної напруги.

Підтвердженням цього є результати опитування, які свідчать що половина (52%) респондентів усіх міст ніколи не чули цей вислів.

У Вашому місті, чи чули ви вислови про те, що мусульмани – терористи і треба триматися від них подалі?

Поширювачами цього вислову, на думку 34% респондентів, є «корінні жителі», 30% - «представники різних статей», 27% - «національних чи етнічних спільнот», 23% - ЗМІ, 17% - «політики», 16% - «представники вікових груп» (в основному 36-60 років).

Якщо так, які групи чи особи переважно були носіями цих висловів?

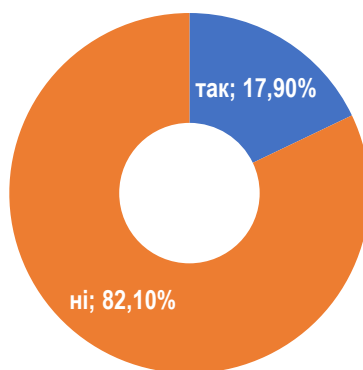
Найчастіше почути цей вислів-чутку можна, на думку 58% респондентів, у «громадському просторі», 45% - на «вулиці», 28% - у «громадському транспорті», 16% - на «ринку», 11%, – у «робочому середовищі/організації», 10% - у «магазині», 10% - в «адміністративному просторі», 10% – у «колі друзів», 4% - у «школі», 4% - у «певних районах міста».

В яких сферах життя чи діяльності можна найчастіше почути цей вислів-чутку?

Серед усіх респондентів, які чули цей вислів, переважна більшість (82%) «не намагалися оскаржити» його, а серед тих респондентів (18%), які намагалися це зробити, були наведені такі аргументи: «У мусульманських звичаях є багато суттєвіших проблеми, а так званих талібів на нашій території навряд чи можна знайти», «Не аргументую, захищаю татар», «Не всі мусульмани терористи і багато є хороших людей, які страждають від цих чуток. Взагалі – тероризм є глобальною проблемою», «Терористом може бути представник будь-якої національності. Тероризм не залежить від релігії». Але до них не завжди прислухаються люди. Лише 18% респондентів вважають, що їх аргументи були переконливими.

Чи Ви коли-небудь намагалися оскаржити подібні вислови?

Незначна готовність (18%) опонувати найменш поширеній з запропонованих до оцінки чуток (вислів про «мусульман-терористів» чули лише 48%), попри її відносну персоніфіковану розмитість, свідчить про серйозну недооцінку респондентами негативних наслідків поширення.

Оскільки мусульманська спільнота, інтегрована в громадянський і політичний простір України, є повноцінним суб'єктом розбудови української державності, ігнорування подібних висловлювань щодо українців – мусульман в громадських місцях є порушенням низки законодавчих актів. Зважаючи на доступність і частоту зфабрикованих тенденційних новинних стрічок російських ЗМІ у в інформаційних мережах (фактично інформаційну етно-війну РФ проти корінних мешканців українського Криму – кримських татар), толерантність до подібних висловлювань щодо конфесійної групи мусульман в українському медіа і громадському просторі є неприпустима і законодавчо класифікується як участь в розпалюванні міжконфесійної і міжетнічної ворожнечі. Громадський спротив цьому явищу потребує всебічної державної і, особливо регіональної підтримки, у тому числі і щодо спростування таких чуток.

Загалом, проаналізовані вище чутки, можна віднести до категорії «хронічних», що мають певні соціальні передумови для вирішення, а саме:

- Оскільки показники частоти виявлення чуток щодо представників певної етнічної групи, соціального прошарку або релігійної конфесії в різних середовищах розповсюдження практично співпадають і становлять: 52% -62% для «громадського простору», 45% - 56% - для «вулиць», 28%-49% - для «громадського транспорту», 20%-40% - для «ринків і торгівельних закладів», то в ході опитування була виявлена потреба проведення системних громадських, муніципальних та державних заходів в зазначених локаціях, зокрема засобами розміщення роз'яснювальної та попереджувальної інформації про аморальність і відповідальність за розповсюдження чуток з метою їх профілактики та громадського осуду таких дій засобами зовнішньої соціальної реклами на вулицях і в громадському транспорті.

- Оскільки лідерами розповсюдження всіх пропонованих для оцінки стереотипних висловів-чуток респонденти визначають «корінне населення» (34%- 66%), стратегія подолання вказаної тенденції повинна ґрунтуватись на системних заходах, що доказово обґрунтовують переваги розвитку інтеркультурної спільноти міста, потребу дотримання принципів громадянського демократичного суспільства та безпосередньої участі громадян у розвитку міцних зв'язків і єдності українських багатокультурних громад(зокрема в умовах зовнішніх загроз і пандемії КОВІД-19). Нівелюванню стереотипів значною мірою можуть сприяти заходи, що висвітлюють відданість громадським цінностям та активну участь представників некорінних та іншо-конфесійних груп населення у вирішенні

актуальних проблем України в цілому та її міських громад (зовнішня соціальна реклама, соціальні сторінки в ЗМІ тощо).

- Оскільки значну частку агентів поширення чуток щодо етносів, згідно результатів опитування становлять представники національних чи етнічних спільнот (15% -27% - за винятком чуток про українців-заробітчан і мусульман-терористів), доречним вбачається залучення до системних заходів офіційних та неформальних лідерів національних спільнот, активістів інтеркультурної політики з числа тих, хто формує громадську думку для прояснення міжетнічних конфліктних ситуацій. Важливою вбачається також системна підтримка впливових лідерів формування атмосфери інтеркультурності в міських громадах у координації з відповідними структурами органів місцевого самоврядування та їх відкрита публічна участь у відповідних заходах.

- Практична одноголосність (до чинників поширення чуток через ЗМІ віднесли 20-23% респондентів) членів громад українських міст в оцінці участі ЗМІ в поширенні чуток (виняток становлять лише чутки щодо корисливості євреїв), торкається достатньо складних проблем, насамперед недостатньої професійної підготовки частини журналістів, безвідповідального допуску до друку деструктивних матеріалів з недостовірною інформацією. Найчастіше – це необґрунтована тенденція використання етно-характеристик суб'єктів в інформаційній базі місцевих ЗМІ для висвітлення потенційно конфліктних соціальних, політичних, правових аспектів життя громад. Вирішення цієї проблеми лежить насамперед в площині дотримання правової відповідальності суб'єктів інформаційного простору та належного контролю з боку громадськості.

У результаті опитування було виявлено, що більшість (84%) респондентів не були об'єктом вищеназаних чуток або стереотипів. І все ж, 16% з них констатують, що мають певний персональний досвід у ролі об'єкта чуток або стереотипів.

Загальноновизнаним є факт, що більшість чуток пов'язується з особливостями персонального життєвого досвіду, віком, соціальним статусом, родом діяльності самих респондентів. Ті респонденти, які були особисто об'єктом вищеназаних чи інших чуток або стереотипів, відмічають, що вони були пов'язані з «професією» (35%), «зовнішністю» (30%), «віком» (26%), «статтю» (22%).

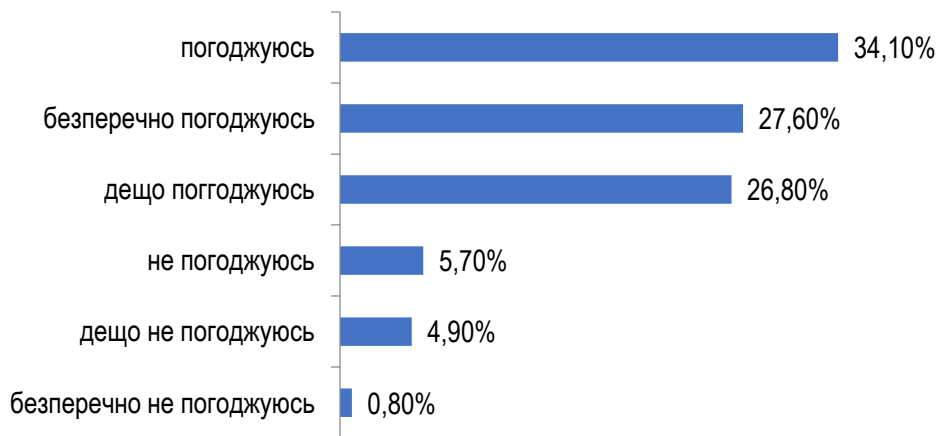
Якщо так, з чим пов'язані були ці чутки чи стереотипи? 3:

Результати аналізу дослідження в рамках проекту «Впровадження і залучення культурного різноманіття на глобальному рівні» за підтримки програми РЄ «Інтеркультурні Міста» демонструють схильність більшості громадян вважати міський простір простором взаєморозуміння і поваги.

Саме тому 89% респондентів даного опитування вказали, що у їх містах існує відносно стійке почуття спільності та поваги.

Чи погоджуєтесь Ви з наступним твердженням: «У нашому місті існує відносно стійке почуття спільності та поваги»

Засоби масової інформації відіграють основну роль у передачі і генерації стереотипів і забобонів. Навіть самі «серйозні» або «відповідальні» серед них поширюють стереотипні послання і можуть мати упереджене ставлення або негативно представляти соціокультурне різноманіття.

Загалом місцева преса (ЗМІ) об'єктивно відображає події і факти, пов'язані з етносами та національними спільнотами, в контекстах актуальних проблем міської спільноти, з чим погоджуються 67% респондентів.

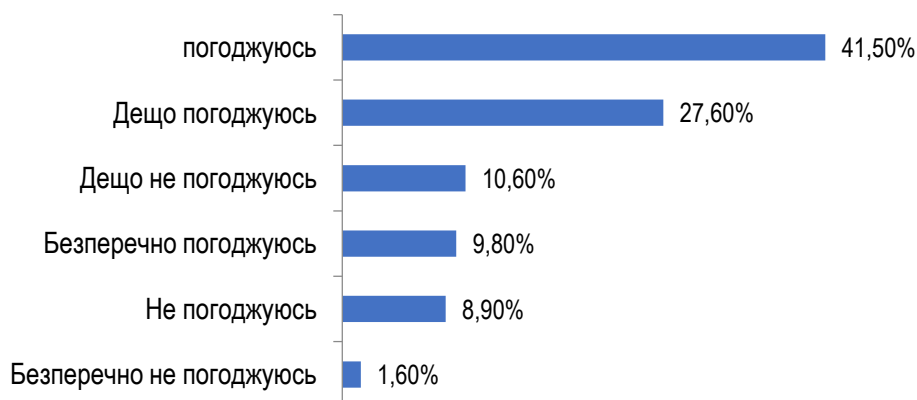
Більша частина респондентів даного опитування не погоджуються з твердженням, що «місцева преса іноді поширює чулки, пов'язані з етносами та національними спільнотами» (55)%.

Часто некоректні висловлювання на адресу етнічних, конфесійних чи інших соціальних груп або спільнот, відсутність матеріалу або його обмежений контент спричиняють виникнення нових чуток.

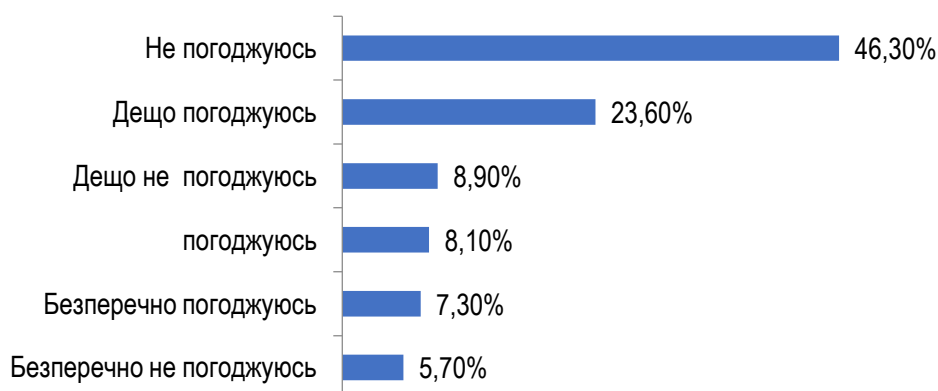
На думку 79% респондентів, місцева преса здебільшого об'єктивно подає події та факти, пов'язані зі внутрішньо переселеними особами і лише 12% вважають, що не об'єктивно подає події та факти.

Чи погоджуєтесь Ви з наступним твердженням: «Місцева преса об'єктивно відображає події чи факти, пов'язані з внутрішньо переселеними особами?»

Виходячи з цього аналізу, логічно, що більшість (61%) респондентів не погоджуються з твердженням, що «місцева преса іноді поширює чутки, пов'язані з внутрішньо переселеними особами». Це є також свідченням довіри до місцевої преси щодо висвітлення питань стосовно внутрішньо переселених осіб.

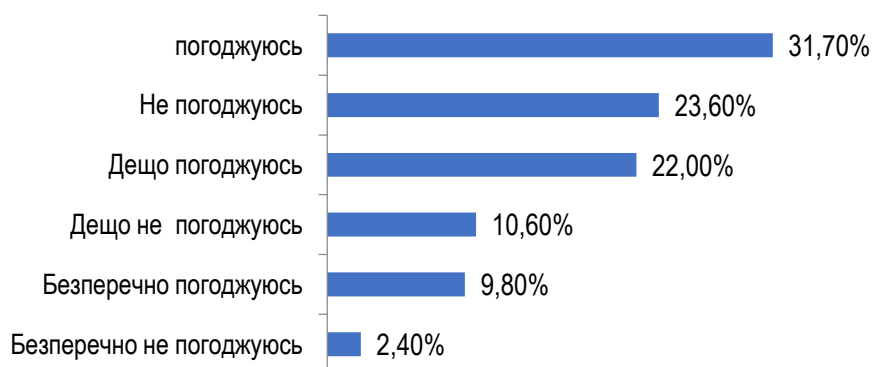
Чи погоджуєтесь Ви з наступним твердженням: «Місцева преса іноді поширює чутки, пов'язані з внутрішньо переселеними особами?»

Аналіз подачі інформації щодо подій і фактів, пов'язаних з етносами, національними спільнотами чи внутрішньо переселеними особами в місцевій та національній пресі засвідчує певну відмінність у підходах. Загальнонаціональні ЗМІ тяжіють до спрощення регіональної ситуації, орієнтуючись на кількісні показники тенденцій в загальноукраїнському масштабі, тоді як регіональні ЗМІ насичують подачу матеріалу емоційно забарвленими чинниками і подробицями, апеляціями до органів місцевої влади, уникаючи узагальнень і аналітичного супроводу виявлених тенденцій.

З твердженням «Місцева преса висвітлює події чи факти, пов'язані з етносами, національними спільнотами чи внутрішньо переселеними особами більш об'єктивно, ніж національна преса» погоджуються 64% опитаних, решта - не погоджуються.

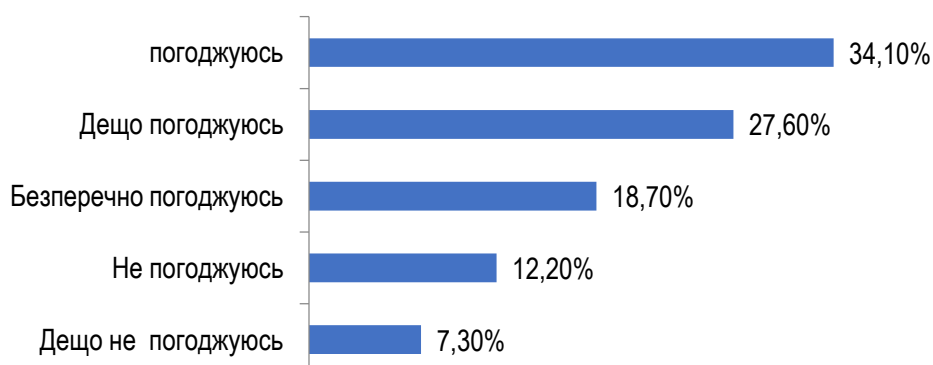
Чи погоджуєтесь Ви з наступним твердженням: «Місцева преса висвітлює події чи факти, пов'язані з етносами, національними спільнотами чи внутрішньо переселеними особами більш об'єктивно, ніж національна преса?»

Респондентам також було запропоновано визначитись з роллю соціальних мереж у поширенні чуток, пов'язаних з етносами, національними спільнотами чи внутрішньо переселеними особами.

З твердженням «Чутки, пов'язані з етносами, національними спільнотами чи внутрішньо переселеними особами значною мірою поширюються через соціальні мережі» погоджуються 80% опитаних.

Чи погоджуєтесь Ви з наступним твердженням: «Чутки, пов'язані з етносами, національними спільнотами чи внутрішньо переселеними особами значною мірою поширюються через соціальні мережі?»

Й оскільки, респонденти підтвердили наявність «негативних висловлювань у соціальних мережах» (на що вказали 37%) та «чуток, пов'язаних з етносами, національними спільнотами та внутрішньо переміщених особами» (на що вказали 80%), то на їх думку, це є однією з найбільших причин, яка спонукає до непорозумінь та етноконфліктів. Тому в соціальних мережах варто залишати коментарі на підтримку постраждалих; оскаржувати міфи фактами; ігнорувати негативні дискусії; написати скаргу адміністратору.

Соціальні мережі дійсно є ідеальним засобом поширення і примноження забобонів і чуток, а також простим і зрозумілим інструментом для проповідників ненависті, расизму,

радикалізації та тероризму, що дозволяє протягнути руку допомоги потенційним послідовникам і спокусити їх.

Існує точка зору, що з розповсюдженням соціальних мереж значно зростає ризик неконтрольованого поширення чуток, часто ксенофобського, расистського, етно-нетолерантного змісту. Ці тенденції змушують до перегляду стратегій і тактики протидії їх розповсюдженню та створення аналітичних центрів реагування на новітні виклики. Отримана інформація також дозволяє проводити своєчасну корекцію соціальної взаємодії і оперативного реагування на прояви поширення некоректних чуток відповідною упереджувальною та просвітницькою роботою.

Пропозиції для громад і суб'єктів протидії поширенню деструктивних чуток в інтеркультурних громадах:

Грунтуючись на аналізі матеріалів фокус-групових дискусій та анкетного опитування з урахуванням якісних оцінок форм, спрямувань, засобів, змісту і впливу протидії активними громадянами поширенню чуток, першочерговими для попередження негативних наслідків поширення і впливу деструктивних чуток на мешканців громад пропонуються наступні заходи:

- Задля боротьби з чутками, подолання мови ворожнечі та встановлення діалогу як дієвого інструменту взаємопорозуміння та злагоди, слід будувати мости та партнерські відносини з такими акторами різного рівня впливу та компетенції, як Європейська мережа ІСС міст, комітет Верховної Ради з прав людини, Державна служба України з етнополітики та свободи совісті, Євроасоціації міст, політичні партії, ЗМІ, соціальні та культурні організації, університети, компанії, тощо.

- Створення системи виявлення і моніторингу чуток, що містять потенційну загрозу благополуччю мешканців громади.

- Створення «Агенції з протидії чуток» з представників науковців, правників, офіційних та неформальних лідерів громад, громадських організацій, національних спільнот і органів самоврядування інтеркультурних міст – для об'єктивного аналізу природи, характеру, конкретних причин виникнення, мотивів і провідних джерела поширення суспільно-небезпечних чуток в регіоні.

- Проведення для членів «Агенції» цикл навчальних тренінгів, практичних семінарів по боротьбі з чутками, використовуючи успішні ІСС практики та методи боротьби з чутками на основі посібника «АНТИРУМОРИ Посібник протидії чуткам» Програми ІСС Ради Європи.

- Розробка системи заходів інформаційно-просвітницького характеру з участю активних членів громади для інформування проблемних груп щодо ризиків поширення деструктивних чуток у громадському просторі, форм і засобів реагування на них та дотримання оптимальних правил поведінки у конфліктних ситуаціях.

- Створення при Центрах психологічної та правової допомоги громадянам, що зазнали моральних, економічних чи фізичних збитків внаслідок поширення чуток.

- Впровадження системи механізмів адміністративного, правового та суспільного реагування на поширення чуток, що містять потенційну небезпеку благополуччю інтеркультурних громад, зокрема, чуток щодо кримських татар на території окупованого РФ Криму.

- Впровадження регіональної системи невідкладного зв'язку громадян з правоохоронними органами у разі виникнення форс-мажорних ситуацій, пов'язаних з розповсюдженням суспільно-шкідливих чуток.

- Створення мереж інформування членів громад, пунктів консультування з конкретних проблем і забезпечення ефективного зворотного зв'язку з питань протидії деструктивним чуткам у регіоні.